

HAL
open science

La grafia es mai que la grafia

Patric Sauzet

► **To cite this version:**

Patric Sauzet. La grafia es mai que la grafia. *Amiras / Repères occitans*, 1990, 20, pp.35-46. hal-02293898

HAL Id: hal-02293898

<https://hal.science/hal-02293898>

Submitted on 22 Sep 2019

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

LA GRAFIA ES MAI QUE LA GRAFIA¹

Patric Sauzet

ABANS-DIRE DE 1989

Escriguèri l'article que seguís en 1987. Lo publiqui coma foguèt escrich (a las nòtas prèp, qu'apondi amb l'abans-dire). Uèi, l'escriuriái mens polemic, e mai radical.

Mens polemic, perque mens pessimista. Los esperits evoluïsson. De tancas se lèvan. Un novèl vam de la practica pedagogica, culturala e intellectualla fa montar una demanda de nòrma. Podèm rasonablament esperar que d'iniciativas dins lo sens que disi per clare aqueste avant-dire se prengan dins la pontannada que sèm.

Mai radical perque m'avisi de mai en mai que la practica de la lenga que correspond a l'esperit de la Gramatica d'Alibèrt e a la realitat de las generacions d'occitanistas fins a l'aprèp-guèrra pòt pas mai fonccionar. Per doas rasons. La primièira que la situacion dominanta ara es pas la de gents que sabon la lenga dins una forma eiretada e n'adòban l'usatge segon de principis normatius. Pas mai la d'una nòrma que corregís un usatge dialectal establít e mestrejat. La segonda es que la difusion de l'occitanisme i implica de mai en mai de gents que son pas lingüistas, ni per mestièr ni tanpauc per tissa. Escriure l'occitan dins l'esperit de la gramatica d'Alibèrt, digam del dialectalisme castigat, demanda d'aver primièr la coheréncia d'un parlar total e mai d'èsser capable de l'esperlongar condrechament. Sens comptar que sovent Alibèrt dona de principis (e mai dins lo diccionari) quand lo public d'ara demanda de responsas "un cas per un". L'occitan dins la logica d'Alibèrt es dins la forma "do it yourself". Lo public, li cal de "ready made".

Avèm ara una generacion d'occitanistas (parli per exemple dels estudiants de l'Universitat Paul Valéry) que li fa mestièr d'aprene una lenga coherenta e qu'an pas vocacion, per la màger part, a se far lingüistas o dialectològs. S'ensenham pas una lenga unificada, los qu'aprenon aprenon una borbolhada sens nom o pas res. L'atencion a la forma locala a pas de sens que dins las situacions ont los enfants la mestrejan ja. Si que non "ensenhi la lenga de l'endrech" vòl tròp sovent dire "ensenhi çò que parli ieu, qué que siá, e me pausi pas de questions".

Se prenèm al seriós l'idèa de tornar far nàisser una practica significativa de l'occitan, pòt pas que passar per la lenga normada (estandard, referenciala, unificada). Es la sola possibilitat pedagogica, materiala, umana. Pedagogica, perque la repeticion necessària a l'aprendissatge demanda l'unitat. Se prepausam una sola forma de lenga als "apreneires" podèm rasonablament comptar que n'aqüesiscan una competéncia activa (e tanben mai autentica, perque de se negar pas dins lo polimorfisme permet d'insistir sul fonccionament de la lenga: es mai important de saber se servir del subjontiu que de conóisser las variacions dialectalas de sas formas). Si que non esperlongam la situacion diglossica d'uèi que condemna los occitans joves a, pel melhor, entendre sa lenga e a demorar muts. Materiala, perque mancan

¹ "La grafia es mai que la grafia", *Amiras/Repères* 20, Aix, Edisud, 1990, p. 35-46.

los espleches, que podèm trabalhar a los fargar, mas pas dins cinquanta versions. Per "espleches" entendi pas solament los manuals de lenga, inclusi tot çò que forma l'univèrs textual que deu dobrir l'aprendissatge de la lenga. Umana, perque l'estandard es la sola practica legitima que podèm prepausar als que l'aprenon uèi, venguts de familha desoccitanizadas e sovent pas occitanas. Podèm pas nos resgaurir de veire d'enfants del quatre cantons d'Euròpa, del Maurèb, d'Africa o d'Asia aprene l'occitan, e li demandar de parlar coma son grand o coma dins son vilatge. L'universalitat de la lenga occitana es a l'òrdre del jorn. Entendi per aquesta formula que la lenga occitana s'identifica a una cultura dobèrta e que per èsser dobèrta deu èsser explicita, donc codificada.

Cal, e es aici que soi ara mai radical, que la massa de la practica orala e escricha publica de l'occitan se faga ara dins una forma lingüisticament normada. L'error es de creire que los parlaires dialectofòns acceptaràn la promocion de la lenga se la forma que li es prepausada es exactament la sieuna. Sens parlar de l'embarrament practic que suspausa, es prene las causas a rebors. Acceptar la dignitat e la promocion de la lenga es afar de consciéncia culturala e politica. Pausada aquesta, la distància indefugibla de l'estandard s'accepta naturalament. Qu'existisca un "bon occitan" (çò es l'usatge segon la nòrma) es sai que la condicion de la promocion de la lenga. L'existéncia d'un estandard (d'una lenga normada practicada) pausa l'occitan coma una lenga visiblament instituïda e permet una altra consciéncia lingüistica que la consciéncia patesa.

La conversion de practica que pensi necessària s'aplica e mai a la literatura. Dins l'article que seguís insistissi (insistissiái) sur la libertat de l'escrivan. Renègui pas lo principi (qual o fariá?). Mas convidi los qu'escrivon a se pausar la question de sa legibilitat. La literatura occitana a longtemps mancat de public per tal de l'analfabetisme dels Occitans dins sa lenga. Dins las classas d'occitan se forman de legeires. Mas tròp sovent l'estudi d'un tèxt occitan chaucha dins l'explicacion de la lenga del tèxt. Nos cal una literatura transparenta, que sa lenga siá la que s'ensenha. Trobam en gròs l'adequacion en cò de Bodon pel lengadocian, en cò de Lafont pel provençal. S'i apondan d'equivalents gascon e nòrd occitan e aurem quatre formas de lenga culta. Çò que ja fa pro de diversitat per manejar a una escala de massa. Que s'escriga, disi pas dins la lenga (encara mens dins l'estil) de Bodon o de Lafont, mas dins sa gramatica (dins sa morfologia per l'essencial), adralharà devèrs la mesa en plaça d'una practica de lectura e d'escritura que sortisca de la gramaticocentria. La practica de massa demanda l'omogeneïtat.

Es ora d'avançar. D'acabar de definir, dins un luòc investit d'autoritat (e donc que trespasse los organismes actuals), la lenga normada-referenciala-estandard. De trabalhar a la far disponibla per d'usanciers sens gost per la gramatica o la lingüistica, çò es en particular per de dictionaris. Es temps que la practica de l'occitan quite d'èsser esoterica. Que la nòrma visca e siá çò que deu èstre: la definicion admesa per totes de la lenga de totes. E que los lingüistas fagan de lingüistica (e pas de castèls de nòrma dins l'aire) e estudién las varietats de l'occitan eiretat.

Nimes, julh de 1989

LA GRAFIA ES MAI QUE LA GRAFIA

Coma totes percebi un quicòm de malaise o de crisi dins l'occitanisme. Impression d'un movement que se cerca, per dire pas que se desfà o se subreviu. Impression ges entemenada per las capitadas, quand n'i a, per las causas que se fan, que se'n fa.

Ai pas lo projècte, ni mai los mejans, d'argumentar aqueste sentiment. Volriái pas que parlar que de lenga: de las formas que s'emplegan, de la grafia que se vestisson. Perque m'es de grèu veire los usatges de l'occitan uèi. I legissi la manca d'ambicion, la manca de rigor, fin finala la manca de fe. D'òbras segur n'i a. Son occitanas. Se dison occitanistas tot còp. Mas lo mot arriba que sembla pas qu'un tilhet pegat e lèu doblidat. L'occitanisme suspausa de pensar e de viure la cultura occitana coma totala e autonòma. Non pas esperlongar un donat, gerir un patrimòni, mas si ben inventar de fonccionaments ont aquel donat, aqueles tròces de patrimòni que totes avèm (e que nos fan occitans, nascuts o noirts, d'azard o de causida) luòga de dormir escampilhats, se recampen e deslarguen sas potencialitats. Prengan sens.

S'agís pas de far un sindicat de particularismes associats, mas, sus de basas objectivas de comunitat, e mai foscament viscuda, de bastir una unitat. La fe aquí se rejonh amb lo realisme. Una cultura occitana que siá pas totala e unitària, dins l'espaci e lo temps, es de paure interès e vesi pas que pòsca capitar.

Una cultura totala e unitària es un prètzfach gigantal. Suspausa lo recampament e la difusion d'una literatura, d'una istòria, d'una geografia, l'integracion tanben de la cultura universal. Tota la recerca e la creacion que se son fachas, e de longa se fan, sus e dins la matèria occitana son gaireben perdudas se son pas apoderadas a una escala panoccitana.

L'aisina primièira e fundamentala es lingüistica. Nòstra lenga, que fonda nòstra cultura coma gaireben totes, es mestièr de l'elaborar que siá a l'auçada d'aquel prètzfach. Avèm las aisinas de l'elaboracion. Totas las empresas fòrtas d'escritura occitana, de l'Edat Mejana al Felibritge inclús, la reforma lingüistica que corrís d'Onorat a Alibèrt, en passar per Ros, Estieu, Perbòsc, e qu'esperlonguèron, fa pauc, Bèc, Lafont e d'autres nos donan los mejans lingüistics de nòstras ambicions culturalas. Cal mesurar l'astre de los possedir. Los cal subretot far servir.

1 Qué se passa?

Los mejans los avèm. Sa mesa en òbra doblidam. Qualques faches, ensenharèls çò'm par.

La revista Occitans (4, 1984) publiquèt la letra d'un legeire, J. Taupiac, que notava las errors de lenga e de grafia que i son nombrosas. La redaccion publica e nòta qu'aquelas "remarcas saràn interessantas per de legeires". Ges de justificacion o de reflexion sus las practicas lingüisticas de la revista. Sens comptar que la responsa, dins tres regas que la fan, emplega un "dècas" problematic e un "saràn" gaire estandard. La revista, es clar que la letra de Taupiac la concernís pas. Concernís los legeires (de legeires, e mai). La letra se publica coma una leiçon de lenga, pas coma una escasença d'interrogacion sus lo biais que la revista s'escriu.

Dins *L'Occitan* (61, 1986), revista que se vòl, e es, al mens graficament, coherenta, e mai i aja de dire sus lo contengut d'aquela coheréncia, se publiquèt un article de sociologia. M. Audoier rendiá compte d'un libre d'O. Todd. Escrivíá l'autor: "son entretengudas per ziths (occitan referencial: 'son entretengudas per eles')". Tenèm un revelator aici. Li es mestièr, l'autor, d'esclairar son occitan local per l'estandard. Perqué l'a pas emplegat dirèctament? La question es de bastir una practica d'escritura e de lectura scientifica en occitan. Es lo luòc per se servir de l'estandard, lenga-aisina de pensada e de comunicacion claras, que sa vocacion es de s'escafar dins çò dich. O sentís ben l'autor que l'aisina existís: explica son dialècte per l'occitan referencial (e non pel francés). Mas perqué voler a l'encòp escriure un article scientific e porgir un testimòni etnolingüistic?

Dos exemples donats per ensenhar dos nivèls de problèmas. Lo primièr es que dins fòrça cases lo trabalh de correccion d'espròvas es pas fach, e qu'admetèm per l'occitan una frequéncia de decas que jamai en francés. Es vertat dins las revistas, dins los libres tanben. Sens parlar de las paginas occitanas de publicacions francesas que se donan quitament pas los mejans tipografics d'estampar degudament l'occitan .

Lo segond nivèl de problèmas, mai fons, que rescontram dins las revistas citadas ja, e dins d'autres (un esfòrç es estat fach dins Amiras, quand publicava d'occitan), es qu'an ges de principi d'emplec de la lenga.

Lo dialectalisme apareis sens rasons autras que la tissa del qu'escriu, quin que siá lo subjècte, apareis e mai dins las partidas redaccionalas. Semblan los responsables de revistas se pausar solament pas la question quin occitan, quina forma d'occitan, s'emplegarà dins la revista, segon quines principis aquelas formas se distribuiràn (part redaccionala vs. articles, subjèctes tractats...).

Sus lo fons d'abséncia de principis d'emplec que veni de dire, la grafia poiriá demorar lo fèrme minimal que demorèsse. Mas lo fèrme s'esboldra.

Un cranc que lo rosega es la tissa de simplificar. L'idèa falsa ont nais aquela tissa es que, a dicha de simplificar la grafia, la socializarem melhor. En fach per socializar la grafia occitana i cal avesar las gents. E l'avesament ven de la repeticion e de la constància. Es aital tanben que formam de legeires de l'occitan. Las "dificultats", apèlan aquò, dintradas dins l'uèlh, fundamentan la lectura ideografica, rapida doncas, de la lenga.

Lo cranc simplificador se faguèt las dents sus "consí", "-izar" e "vehicul" (cf. las remarques justas que justas de R. Lafont dins son Nani, Monsur, 1979, Vent Terral.).

R. Lafont que critica per rason lo procès aital entemenat i entrèt pas mens el tanben. Entreprenquèt, seguit per d'autres, d'escampar los accents sus las e. Escriu "podem" dos còps dins "Cal que podem la vinha, se podèm." L'ambiguitat, e d'autres de la mena, es pas grèva en se. Çò grèu es de s'impausar pas de se téner a la grafia coma es estada definida. D'acceptar pas que la grafia siá exteriora al que n'usa. Se los autors mai conscients e sabents donan l'exemple, ont s'arrestarà lo procès?

De fach trobam de tèxtes provençals (pr'exemple lo metòde Lo provençau dei vaus e dei còlas, 1982, Centre culturau cucuronenc, e l'usatge se rescontra dins d'autres tèxtes) que tot planièr escrivon "disiè" per "disiá", "foncion" per "fonccion", "pareisse" per "paréisser", "conscienci" per "consciéncia", "aicì" per "aicí", "anada" per "annada"... (e parli pas que de la grafia, i auriá mai de dire sus las causidas lingüísticas).

D'autre latz, lo sector lingüistic de l'I.E.O., que dins d'operacions aital i perdrà sai que lo pauc d'autoritat que li demòra, nos a escutlat una reforma ont "cantan" ven "càntan" e "cantaràn", "cantaran". Perqué pas "bedígas" per "bedigas", e "bedigas" per "bedigàs"? Me demandi. Sufís benlèu d'esperar un pauc.

E d'autres reformators mai acarnassits e alobatits espèran de nos far escriure "calitat" per "qualitat", "vert" per "verd", "Gèsus" per "Jèsus". Que sabi encara? Tot aquò, clar que se pòt justificar. Se pòt ennegresir de paginas de rasonaments. A la caça de la santa simplicitat. Mas d'una simplicitat inutila.

2 Logica normativa de la grafia classica.

La practica de la simpla grafia trai tan mal, o vesèm, coma la practica de la lenga.

La rason es que la grafia es pas, contràriament a çò que se pensan d'unes, independenta de l'entrepresa totala de normalizacion lingüistica.

Afortissi doncas de lanç la tèsi que seguís:

– la grafia occitana s'intègra a un projècte global de normalizacion lingüistica.

Deuriá èsser evident. O cal pas mens tornar dire, coma calrà tornar expausar l'entrepresa de normalizacion, qu'aquelas causas semblan uèi desbrembadas de totes.

La grafia occitana escafa de diferéncias dialectalas. "Disiá que tot aquò s'adobariá deman", pòt cobrir [dizjoketutako sadubarjodemà], o [dizjeketutako sadubarjedeman], o [dizjoketutoko soduborjodemo] e d'autres que passi. O fa impossible de sarrar explicitament la prononciacion locala. Es una bona causa. Mas vòl dire que la grafia occitana s'aquesís coma presa de consciéncia d'un sistèma fonologic, e non coma representacion dels sons d'un parlar. Un parlar notat en grafia occitana se reconois pas sul pic, mas a través un saber minimal dels fonccionaments fonologics e morfologics.

Per un que pronóncia [dizje], la grafia "disiá" a tres justificacions:

– intèrna al parlar: "disiá" altèrna amb "disiam", "disiatz" ([dizjan], [dizjas]).

– trasdialectala: "disiá" es un supòrt de las realizacions [dizje] e [dizjo] sens cambiar, lo cambiament menor "disia" supòrta [dizio] o [dizi].

– istorica "disiá" esperlonga las formas medievalas "disia" o "dizia".

La primièira rason val pas que dins la mesura que se causís una grafia fonologica pro abstracta e non fonetizanta. Val que permet d'integrar racionalament las doas autras. Las doas autras valon pas que dins la mesura que tot parlar es pensat de lanç, e de longa, coma element de la comunitat lingüistica occitana.

La lenga es, per part, desdialectalizada per la grafia. Lo legeire d'un tèxt aital escrich ne percep pas las infleccions localas. Ne percep pas la distància s'es, lo legeire, de defòra, ni la proximitat s'es de dedins .

La grafia, ça que la, desdialectaliza pas d'a fons. Se seriá poscut pensar benlèu de cobrir [ustaw] e [ustal] per "ostal", de cobrir [henno] e [fenno] per "hemna". Se fa pas. Aital çò que la grafia escafa pas (valent a dire en general de fenomèns ancians e prigonds) aquesís un estatut de marca de dialectalitat.

L'us de la grafia occitana estala un fonccionament de la lenga ont la dialectalitat se redusís a de marcas sus fons d'indiferenciacion.

Lo fons indiferenciat esperlongat d'una seleccion morfologica e de la causida de talas o talas marcas de dialectalitat establís las formas dialectalas referencialas o standards regionals.

Segondàriament de consideracions geograficas (centralitat), istoricas e lingüisticas (conservatisme) suggerisson de far del lengadocian referencial l'occitan estandard.

Cort: la grafia fa sentir l'unitat de la lenga, fa sentir la possibilitat d'un provençal, d'un gascon, d'un lengadocian que non sián pas autrament localizats, e mai d'un occitan. La grafia entemena lo procès de desdialectalizacion que de causidas normativas permeton de li donar còs e cara.

La grafia occitana pòt notar los dialèctes, los parlars, totes, amb de còps que i a per d'unes parlars esquerrièrs o reguèrgues de solucions de detalh encara benlèu per trobar. Mas l'ofici de notacion se complís dins una mena de tension: l'especificitat notada es pasmens sempre per part escafada. Sempre la grafia occitana establís dins l'escritura dialectala (per tant estacada que siá a respechar menimosament l'usatge d'un luòc) la consciéncia de l'unitat de la lenga. D'aquí un malaise de l'escritura locala en grafia classica: malaise que cal assumir creativament.

La tension al contrari desapareis entre que s'agís d'escriure una forma de lenga referenciala.

3 Lengua e normalizacion.

La tèsi que defendi es (un) que tot occitanista conscient deu acceptar la normalizacion lingüistica e (dos) que la normalizacion es pas una tanca o una constrencha, mas dobrís a la lenga e als sieus usanciers de possibilitats e de camps nòus d'usatge, d'un mot qu'es una liberacion.

Vòli notar primièr que lo refut d'anar mai luènh que la normalizacion grafica mena a servir pas completament la grafia classica. De "Res que la grafia", se resquilha a "Pas tota la grafia". Es tipic lo cas del metòde cucuronenc. Dins la mesura que l'emplec de la grafia classica nos pausa dins una dinamica que va cap a l'estandardizacion, lo refut de l'estandardizacion mena a de concessions graficas. La tension que disiái tot ara es entre la notacion de l'oralitat locala e la dinamica unitària. Se tomba la dinamica unitària, la grafia se replega sus la notacion sarrada de l'oral.

Las formas referencialas, o ai dich en passar, suspausan de causidas per acabar l'unitat suggerida per la grafia. Aquí lo ponch critic. Se cal pausar la question del sens e de la legitimitat d'un trabalh sus la lenga, de son elaboracion artificiala.

Lo refut de tota forma referenciala o estandardizada la volontat e se'n téner als parlars locals, pòt èsser una simpla crispacion instintala (o pretenduda tala). Un afar de tripas que romegan.

Pòt èsser mai elaborada.

Un document de trabalh de l'Ecole normale d'instituteurs de Bocas de Ròse, titolat *Langue, dialecte, patois. Eléments de réflexion*, dona una formulacion clara de çò qu'es sovent pas dich qu'a mièjas.

Ne resumissi l'argumentacion:

– tot sistèma de comunicacion umana vocala emplegat per una comunitat es una lenga. Doncas tot parlar occitan es una lenga. Totes se valon. La paraula "patés" deu èsser rebutada per sas conotacions pejorativas. Las paraulas "dialècte", "josdialècte" son de denominacions de la tòca classificadoira, sens mai.

– las formas localas son las solas formas naturalas de la lenga, doncas las solas que siá legitim de n'usar.

– una forma normada o estandard es pas qu'una forma lingüistica pròpria a un grop (geografic o social), que pòt èsser e mai l'objècte d'una codificacion artificiala, e qu'es promoguda coma superiora, sens rasons intrinsècas. Tota nòrma s'atanh a un sistèma d'inegalitat lingüistica que tend a exclure e a culpabilizar las practicas espontànèas. Lo francés es un cas tipic d'imposicion d'una forma normada referenciala (la lenga dels elèits parisencs en gròs) contra las autras varietats. L'occitan (los parlars occitans) an patit d'aquela imposicion normativa. L'occitan deu pas reproduir aqueste mecanisme. Deu respechar la diversitat dels parlars e, per aquò far, valorizar pas cap de practica a regard de las autras.

Resumiscam lo resum: tota forma de l'occitan es bona e l'occitan es pas que sas varietats. Tot assag d'estandardizacion es artificial e immoral (o reaccionari, o alienador, a vòstre agrat).

3.1 Lo concèpte de lenga.

Lo rasonament qu'acabi d'expausar patís d'una manca de reflexion sul concèpte de lenga. Cal destriar dos sens d'aquesta paraula:

– la lenga pels lingüistas. Per un lingüista, cada òme que parla parla una lenga. Aquela se pòt estudiar, caracterizar dins sa sintaxi, son lexic, sa morfologia, sa fonologia, sa semantica. Aicí daissam completament per caire la question dels ligams de la lenga, definida coma la competéncia d'un parlaire o lo sistèma d'un grop omogenèu, amb los autres usatges lingüistics, d'autres parlaires, d'autres comunitats omogenèas. (Dins aqueste primièr sens de lenga N. Chomsky, rasonablement e per levar tota ambigüitat, parla de gramatica (mentala)).

– la lenga pel sens comun. Quand parlam de lenga cada jorn o fasèm pas dins lo sens subredich. Disèm "lo francés", "l'anglés", "lo chinés" son de lengas. Disèm "En Belgica se parlan doas lengas". Disèm la lenga occitana (o provençala). Aquí pensam pas a un parlaire, ni mai a una comunitat omogenèa. Pensam a una institucion sociala. Un grop uman se reconois parlar la meteissa lenga. Cal una basa a aquesta reconoissença: una intercompreson minimala (encara que "lo" chinés foncciona pas que dins l'intercompreson escricha mercé als ideograms). Aquò's de matissar pel fach que l'intercompreson es afar de semblança objectiva dels biaisses de parlar, e tanben d'acostumança a la diferéncia, de volontat de se comprene. Sus aquesta basa minimala se bastisson tot un escach d'institucions e de practicas lingüisticas (o lingüisticas per part): literatura comuna, escòla, lengas administrativa, juridica, tecnicas...

Pausada aquesta distincion, vesèm lo sofisma del rasonament del tèxt qu'ai resumit: l'occitan es una lenga dins lo primièr sens. Es evident. Lo problèma es que ne siá una dins lo segond sens. Disi problèma per doas rasons:

– d'unes pausan que la lenga es pas l'occitan, mas lo provençal, per exemple (e lo lengadocian, l'alvernès, lo gascon...). Que i a de lengas d'òc.

– dire "l'occitan es una lenga, e non un patés, perque tot çò que se parla es una lenga" convencís escassament. L'argument a ges d'eficacitat contra la minoracion efectiva que marca l'emplec del mot "patés". Patés vòl dire d'un biais "non-lenga". Mas "non-lenga" dins lo segond (e ordinari) sens de lenga. Lo que ditz: "Parli (un) patés", vòl pas dire que çò que parla siá pas un sistèma de comunicacion eficaç. Vòl dire qu'es pas instituit coma o es lo francés.

Mostrar l'occitan qu'es una lenga, es pas son qu'un afar de demonstracion logica (coma se fa quand se pren lenga dins lo primièr sens, lo de "gramatica mentala"), mas de pròva en actes. Lo fach de l'intercompreson, qu'existís espontanèament, que pòt èsser desenvolopada per la practica, o fonda tot. Mas l'occitan a de se mostrar lenga dins de fonccionaments autres.

3.2 La situacion diglossica.

La confusion sus los senses de la paraula "lenga" escurzís d'a fons la situacion de l'occitan a regard del francés. Empacha de comprene la situacion diglossica, l'inferiorizacion de l'occitan. Empacha de pensar clarament lo "restropament de la diglossia", segon la formula lafontiana, e la promocion de l'occitan.

L'occitan es marcat (macat diriam pateticament) per la diglossia, per son inferiorizacion. La marca mai clara es l'estrechiment dels fonccionaments lingüistics. La lenga s'emplega mai que mai dins las comunicacions de proximitat, vilatgesa o familhala. Es embarrada tanben dins las convèrsas quotidianas, las activitats tradicionalas de trabalh o de léser. Es acantonada dins qualques genres literaris admeses, carnavalèsques o estetizants.

Totas las lengas se valon. Es verai dins lo primièr sens de lenga. Dins lo segond es fals. L'occitan a pas lo pes del francés. N'a pas l'evidéncia d'institucion. A pas a posita las formas elaboradas per la comunicacion de massa, la sasida de la modernitat, de las sciéncias, de las tecnicas, de la pensada. Sufitz d'aver l'experiéncia (e mai un occitanofòn de naissença) de parlar occitan per un cors o per una emission de ràdio que siá pas imitacion de la convèrsa quotidiana. Sufitz de l'experiéncia d'una escritura que sortisca dels modèls literaris reconoguts, subretot que sortisca de la literatura, per aver esprovat las mancas de la lenga e saber que cal l'elaborar perque venga aisina eficaça e plegadissa.

La situacion diglossica a fach mancar a l'occitan de sègles d'elaboracion ont lo francés s'es fach e instituit. Se volèm començar de tirar l'occitan de sa situacion diglossica cal far per nòstra lenga çò que s'es fach per lo francés. Coma avèm perdut de temps, l'artifici es mai vesedor. Mas l'artifici es comun a tota comunitat lingüistica. Es un fach que las lengas umanas son apresas naturalament, mas elaboradas socialament. Es suicidari d'embarrar l'occitan dins la sola natura.

Que vòl dire elaborar e instituir. Tota lenga a de formas referencialas, un estandard. Son las formas dels usatges comuns e neutres. "Una lenga, çò-ditz lo document de l'E.N.I. de Bocas de Ròse, es sempre parlada dins de formas que vèrian". Vertat. Mas lo gra de variacion es variable. Dins totas las comunitats lingüisticas d'uèi, los dialèctes, que se mantengan coma en Soïssa alemanica o en Itàlia, que desaparescan coma dins lo domeni francés, que se recompausen coma dins d'unes ròdols anglofòns, s'articulan sus la practica d'una estandardizacion.

Se l'occitan eiretat es pas que dialectal, s'apren al fach que la comunicacion en occitan es primièr intèrna a de comunitats pichonas. La comunicacion en defòra, e mai existisca totjorn mai o mens, es segondària e sèrva la marca de l'origina dels parlaires. Parlar dialectalament vòl dire que lo que parla, de longa, en parlar, ditz d'ont ven, qual es. La dialectalizacion de l'occitan correspond a son emplec tradicional, e diglossic dins la mesura que daïssa al francés las comunicacions de massa e l'escambi lingüistic sus una basa altra que l'apartenéncia a una comunitat pichona. L'occitan pre-diglossic (d'Edat-Mejana), es pas per còp d'astre qu'aviá produsit de koinès, literària e administrativas.

S'arrapar per principi a la dialectalitat es s'arrapar a un biais de practicar l'occitan qu'es pas superior dins l'òrdre de l'etica o de l'estetica o de la natura, mas que resulta de la situacion de la lenga. Cubem cadun de la quantitat d'usatge de la lenga que fasèm d'un latz dins lo vesinatge estrech (basa del fonccionament dialectal), d'autre latz en defòra d'aquel vesinatge: dins de vilas de poblacion mesclada e que passan de centenats de còps l'efectiu d'una comunitat dialectala classica, al telefòn, a legir o escriure, a comunicar, sus ràdia e TV, a l'escala de la region, d'Occitània, del mond (potencialment). Simplement, que compte un occitanista lo temps qu'emplega l'occitan amb los de son vilatge e amb d'autres occitanistas de totas borras. L'artifici, çò'm par, es ben dins l'arrapament exclusiu a una dialectalitat que correspond pas mai a las condicions que la faguèron espelir (l'identificacion comunitària estrecha). Parlar dialectal es parlar a sa plaça dins un òrdre: revèrta l'estacament a la gleva. Conquistar de practicas qu'escapan a la dialectalitat es conquistar los fonccionaments culturals dobèrts que son estats longtemps enebits a la lenga.

3.3 Una lenga referenciala.

Los Catalans an criticat l'emplec ambigú de "normalizacion". Destrian la "normalització", fach de (r)establir una lenga dins la normalitat, valent a dire dins totes los usatges que pòt aver una lenga, e la "normativització", trabalh tecnic de tria e de causida ont s'amagestran las formas estandard de la lenga. La distinccion conceptuala es bona. Mas en practica la normalizacion suspausa la normativizacion. Nos es mestièr, dins los usatges que l'occitan deu conquistar per subreviure, d'una lenga morfològicament unificada, amb una neologia coherenta e rasonada. Aital se forma la lenga que nos cal emplegar quand volèm escriure sens qu'aja de sens de referir a quin luòc que siá, autre qu'un espaci occitan larg. Es la lenga que pòdon aprener los que se sentisson occitans sens referéncia a una practica dialectala de la lenga, que la lenga se redusís per eles a qualques laissas de francitan. Es la lenga que podèm emplegar per prene la paraula davant un public mesclat, per l'escritura utilitària, la comunicacion de massa.

Cal doncas assumir l'artifici de la normalizacion- normativizacion. O cal afortir primièr que l'artifici es relatiu. Las formas referencialas de l'occitan demòran d'occitan. La causida es mai que mai morfològica. Causida, per exemple, d'un paradigma al vèrb "èsser", d'una formacion de subjonctiu... Pel lengadocian, çò essencial es estat fach per Alibèrt (Gramatica occitana segon los parlars lengadocians, 1976, Montpelhièr, Centre d'Estudis Occitans). Ai suggerit un biais, voluntàriament desprovesit d'originalitat, d'esperlongar las causidas (Compendi practic de l'occitan normat, 1985, Montpelhièr, C.E.O.). Pel provençal, lo trabalh dels felibres, de Mistral bèl primièr, pòt èsser représ pels occitanistas. S'agís tanben de far una tria demest las evolucions fonologicas, de daissar caire las mai localas o destorbantas. Es afar de mesura e de sens, d'anar-venir entre causida e mesa en practica. Lo lexic es pas un problèma contràriament a çò que comunament se pensa. Çò mèstre lexicalament es d'avançar una neologia coherenta, concertada, panoccitana. D'aquí la valor capitala de las règlas qu'Alibèrt pausa per formar los mots sabents amb de rasics grègas o latinhas. Se pòdon admetre coma panoccitanas, sens cambiar. Lo polimorfisme eiretat de la mena "escoba" / "engranièira", "padena" / "sartan"... pausa pas de problèmas. Lo cal daissar se reglar per l'usatge.

La sintaxi es liura. Tota possibilitat sintaxica localament constatada pòt servir dins la lenga referenciala. Lo polimorfisme sintaxic lai se torna interpretar en possibilitats estilisticas. Simplement, cal pas confondre sintaxi e expressivitat orala. L'autenticitat sintaxica de l'occitan ten pas dins lo salpicatge de "qué!", de "bòta", de "a mai"... Mas aquí sortissi de l'analisi de la lenga referenciala per suggerir un biais d'escriure. La marrida literatura participa tanben de l'estandardizacion, encara que l'occitan perilha mai d'èsser tuat pel ridicul d'unas practicas que non lo francés, que pòt n'engolir. Es afar de proporçons.

Cal destriar lo simple fach d'admetre que d'emplecs normats son necessaris e lo biais que se règla l'emplec de la lenga referenciala. Se l'occitan deu demorar viu, deu, coma tota lenga, se servir de formas referencialas. Vòl pas dire que dega fonccionar exactament coma lo francés. S'agís pas de far desaparéisser los usatges dialectals. Se son amenaçats es pel francés, pas per l'occitan estandard. Primièr, la practica dialectala, e mai fòrça caracterizada, es legitima dins l'usatge quotidian, dins tota òbra tanben de creacion literària. Segond, l'estandardizacion es a dos nivèls. Remandi aquí a l'article decisiu de P. Bèc ("Per una dinamica novèla de la lenga de referéncia: dialectalitat de basa e diasistèma occitan", *Annales de l'institut d'études occitanes*, 4-2-6, 1972, Nimes). I son pausat de principis tròp sovent desbrembats dels occitanistas. Cresi, e sèm qualques uns d'o creire, que l'asuèlh de tota practica de l'occitan es Occitània dins l'espaci e lo temps. Una comunitat lingüistica ont jòga l'intercompreneson (amb la (bona) volontat adequada), una tradicion d'escritura longa de dètz sègles. Es dins aqueste asuèlh larg que me sentissi lo drech de prepausar a d'autres, escolans, liceans, estudiants, de dintrar e s'emprigondir dins la cultura occitana. I trobaràn per noirir una vida intellectuala, una sensibilitat e l'enveja de crear. Avèm pas lo drech de los embarrar dins la micro-cultura de son rodelet. La lenga referenciala, generala, a basa de lengadocian, respond a las necessitats de las comunicacions per la comunitat tota: que se parle a ela meteissa coma un tot, o que se presente al defòra.

Es vertat qu'Occitània es bèla e larga. I cabon de consciéncias regionalas. Una consciéncia provençala per exemple. D'unes l'enduresisson en separacion lingüistica. La lenga (dins lo segond sens, d'institucion, qu'ai dich), es per eles lo provençal, pas l'occitan. Non i a pas de demostracion possibla qu'ajan tòrt (o qu'ajan rason). Simplement me sembla un apauriment e la negacion de practicas realas, a través dels sègles, e dins lo quite Felibritge, que faguèron fonccionar la lenga d'òc coma ensems efectiu. La consequéncia e la sanccion practica de las consciéncias regionalas, o provincialas, dins la consciéncia occitana, es qu'es essenciala l'elaboracion d'estandards regionals que respèchen las particularitats de las regions lingüisticas, istoricas e umanas d'Occitània.

Lo provençal referencial deu aprofèchar l'elaboracion felibrenca, traspausada graficament. Ne pòt reprene en gròs la seleccion morfologica. La cal per part sarrar de las causidas lengadocianas, coma o fan d'unes bons autors que destrian las marcas de tresena persona de "cantan" e de "dison", que substituisson, segon la lenga classica, de subjunctius en "-a" per las formas en "-e" als segond e tresen grops ("sortiga/sortisca", "venga"), qu'emplegan "siá" coma subjunctiu d'"èsser"...

Resumissi las practicas de l'occitan que me semblan uèi anar dins lo sens d'un fonccionament cultural viu o simplament vivable:

- la practica dialectala, que, quand passa a l'escrich, o deu far dins la grafia classica ben compresa e respéchada que i introdusís la tension cap a l'unitat lingüística,
- la practica de formas referencialas regionalas que me semblan l'ais del trabalh pedagogic (subretot dins las vilas bèlas, desoccitanizadas e ont lo dialectalisme vira a l'artifici arqueologic) e dels usatges publics, orals coma escruches.
- la practica de l'occitan referencial general que deu correspondre a l'enantiment de comunicacions de la vocacion panoccitana. Per exemple, la part redaccionala d'una revista panoccitana, un jornal televisat panoccitan... deurián èsser en occitan referencial. Per exemple encara, un article de quina disciplina que siá, d'umanitats, de sciéncias umanas, de sciéncias duras... lo problèma es de far venir realitat sociala admesa que s'escriga en occitan. Lo dialectalisme i a ges de justificacion. E mai es contra-productiu.

Sovent (dins lo Felibritge, e encara Alibèrt) s'es pensat a las formas referencialas coma a la lenga literària. En fach la literatura es lo luòc ont la dialectalitat demanda lo mens de defugir. La lenga utilitària e vehiculària, es mestièr de normar. Empacha pas, ça que la, que las formas normadas pòdon tanben èsser aisinas d'expressions literàrias, solas o en articulacion amb las formas dialectalas.

L'occitan per morir pas, deu conquistar d'usatges nòus. O poirà pas far qu'en se servir de las aisinas que ja s'es donadas. Una nòrma grafica e, articulada sus aquesta, de formas de lenga estandardizadas. Refudar aquò es esperlongar la diglossia, non la combatre.

Podèm, devèm, contunhar de dire que tota forma d'occitan es bona. Mas devèm nos demandar a qué es bona. Se volèm que l'idèa que l'occitan es de patés desapareisca, se farà pas en defendre l'idèa falsa que l'occitan dialectal es, tal coma es, una aisina totala. Se farà en mostrar qu'es la meteissa lenga coma las formas referencialas que lo completan.

Ai agut fach de corses de francés en França a d'escolans que son francés èra pas totjorn d'estandard. Totjorn me tenguèri a li dire que çò que parlavan èra de francés, ni cort ni costièr, mas que pasmens avián de mestrejar d'autres formas d'aquela lenga, se volián poder s'exprimir, èsser legits, ausits, entenduts. Se pòt pas escriure un jornal o far una emission informativa dins la lenga de la Mère Denis, ni mai dins la de Zazie. La distincion, dins lo sens de Bourdieu, per me servir d'un concèpte que los autors del document de l'E.N.I. de Bocas de Ròse i s'apuèjan per refudar l'estandardizacion, es pas tan solament fundamentada per de marcas arbitràrias. Çò qu'i es grèu e indefugible es que los còdes valorizats son tanben d'aisinas mai eficaças per tota una tièira d'activitats ont la lenga interven. Aviái pas lo drech de refudar aquelas aisinas a mos escolans de Beauce. Avèm pas lo drech de refudar als Occitans lo mestreg de formas de sa lenga que li permetan de sasir las causas, lo mond e son avenir.